

Antecedents of Spiritual Health Affecting Emotional and Cognitive Relationships of Couples: A Conventional Content Analysis

Atefeh Heyrat¹, Maryam Safara², Mahbobeh Abdolrahimi^{3*}

¹Department of Ahl-Al-Bait Studies, Faculty of Theology and Ahl-Al-Bait Studies, University of Isfahan, Isfahan, Iran

²Department of Psychology, Women Research Center, Alzahra University, Tehran, Iran

³Medical-Surgical Nursing Department, Nursing and Midwifery Faculty, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Abstract

Background and Aim: Islamic spiritual health is a state in which a person leads to divine, excellence, in the shadow of insight and reasoning, revelation and mission, by making proper optional behaviors in personal and social fields. The spiritual health of couples, founders of societies, affects their efficiency. Therefore, in this descriptive-library study, the antecedents of the spiritual health of Muslim couples are investigated.

Methods: To collect data, Google Scholar, Normags, Magiran, and SID databases were searched with the keywords of "spiritual health", "spirituality", "couples", and "spouses", and their English equivalents in 1980-2020. After reviewing 36 documents, the antecedents of the spiritual health of couples in Islamic texts were extracted by the conventional content analysis method.

Results: The resulting 139 codes were classified into six subcategories (affecting family management, sexual, spiritual, behavioral, emotional, and cognitive relationships). In this article, the data related to the antecedents of spiritual health affecting the two subclasses of "emotional relations" and "cognitive" of couples were presented. The first subcategory includes seven items expressing love, forgiveness and apology, respect and appreciation, honesty, happiness, peace and relief, and observing the limits of emotional belonging. The second subcategory includes five items conflict resolution, mutual understanding and rapport, optimism and trust, contentment and expectation adjustment, fairness and justice.

Conclusion: Improving interpersonal communication skills and attitudinal-emotional characteristics by creating an emotional relationship; spending enough time to choose a partner and getting to know him/her, being frank in expressing expectations, and developing personality traits by creating a cognitive relationship has a positive effect on couples' spiritual health.

Keywords: Spiritual Health, Spirituality, Islam, Qur'an, Couple.

*Corresponding author: Mahbobeh Abdolrahimi, Email: m-abdolrahimi@sbmu.ac.ir

پیشایندهای سلامت معنوی موثر در روابط عاطفی و شناختی زوجین: تحلیل محتوای قراردادی

عاطفه حیرت^۱، مریم صفآرا^۲، محبوبه عبدالرحیمی^{۳*}^۱ گروه معارف اهل بیت، دانشکده الهیات و معارف اهل بیت، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران^۲ گروه روانشناسی، پژوهشکده زنان، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران^۳ گروه پرستاری داخلی جراحی، دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران

چکیده

زمینه و هدف: سلامت معنوی اسلامی وضعیتی است که فرد در سایه بینش و تعقل، وحی و رسل، با انجام رفتارهای اختیاری شایسته، در ساحت‌های فردی و اجتماعی رو به تعالی الهی پیش می‌رود. سلامت معنوی زوجین، بنیان‌گذاران جوامع، بر کارایی آن‌ها موثر است. لذا، در این مطالعه توصیفی - کتابخانه‌ای پیشایندهای سلامت معنوی در زوجین مسلمان بررسی می‌شود.

روش‌ها: جهت جمع‌آوری داده‌ها در پایگاه‌های گوگل اسکولار، نورمگز، مگیران و SID، کلیدواژه‌های «سلامت معنوی»، «معنویت»، «زوجین»، «همسران» و معادل انگلیسی آن‌ها در بازه زمانی ۱۴۰۰-۱۳۶۰ جستجو شد. پس از بررسی ۳۶ مستند، پیشایندهای سلامتی معنوی زوجین در متون اسلامی با روش تحلیل محتوای قراردادی استخراج شد.

یافته‌ها: ۱۳۹ کد حاصله در شش زیرطبقه (موثر بر مدیریت خانواده، موثر بر روابط جنسی، معنوی، رفتاری، عاطفی و شناختی) طبقه‌بندی شدند. در این مقاله داده‌های مرتبط با پیشایندهای سلامتی معنوی موثر بر دو زیرطبقه «روابط عاطفی» و «شناختی» زوجین ارائه شد. زیرطبقه اول شامل هفت مورد ابراز محبت، بخشودگی و عذرخواهی، احترام و قدرشناسی، صداقت، شادی، آرامش و تسکین و رعایت حدود تعلق عاطفی است. زیرطبقه دوم شامل پنج مورد حل تعارض، درک متقابل و تفاهم، خوش‌بینی و اعتماد، قناعت و تعدیل انتظارات، رعایت انصاف و عدالت است.

نتیجه‌گیری: ارتقای مهارت‌های ارتباط بین فردی و ویژگی‌های نگرشی - احساسی با ایجاد رابطه عاطفی زوجین؛ همچنین صرف زمان کافی جهت انتخاب همسر هم‌کفو و شناخت وی، صراحت در بیان انتظارات و پرورش ویژگی‌های شخصیتی با ایجاد رابطه شناختی زوجین بر سلامتی معنوی آن‌ها تاثیر مثبت می‌گذارند.

کلیدواژه‌ها: سلامت معنوی، معنویت، اسلام، قرآن، زوجین.

مقدمه

سلامت معنوی، مفهومی گسترده و چندبُعدی (۱) و یکی از ابعاد سلامتی است که بر کیفیت زندگی انسانی تأثیرگذار است (۲). مفهوم سلامت معنوی در اسلام از قدرت لایزال الهی نشأت می‌گیرد و عبارت است از خدامحوری در "عرصه شناخت" به مدد توانایی‌های ادراکی (مانند حس، عقل، شهود) و پیروی از شریعت در "عرصه رفتار اختیاری" (۳). اگرچه اسلام به سبب‌السلام یا جامعیت مفهوم سلامت (تأثیر متقابل ابعاد جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی بر همدیگر) معتقد است (مائده/ ۱۶)، اما سلامت معنوی را اصیل‌تر و برتر می‌داند (۱). همچنین سلامت معنوی اسلامی فراگیرتر از معنویت مبتنی بر اومانیسیم بوده (۳) و غایت سلامت معنوی، تأله (خداخواهی مسبوق به خداشناسی) (۴) و انجام عمل صالح در حیطه‌های فردی و اجتماعی برای رسیدن به رحمت الهی، رستگاری و حیات طیبه است (۲).

خانواده که شامل گروه‌های زوجین و فرزندان است در فرهنگ آسیایی و خصوصاً فرهنگ اسلامی- ایرانی مهمترین رکن جامعه بوده و سلامت آن بر تحقق جامعه سالم و کارآمد موثر است (۵). با توجه به اهمیت سلامت معنوی زوجین به عنوان پایه‌گذار خانواده و نظریه یادگیری معنوی (۶)، شریعت اسلام درمورد پیشایندهای این مفهوم نگاه جامعی دارد که باید برای دستیابی به سلامت معنوی خانواده و جامعه مدنظر صاحب‌نظران قرار بگیرد (۷). لذا در این مطالعه، پیشایندهای سلامت معنوی در زوجین مسلمان بررسی می‌شود.

روش

جهت جمع‌آوری داده‌ها در این مطالعه توصیفی- کتابخانه‌ای، در پایگاه‌های گوگل اسکولار، نورمگز، مگیران و SID کلیدواژه‌های «سلامت معنوی»، «معنویت»، «زوجین»، «همسران» و معادل انگلیسی آن‌ها در بازه زمانی ۱۴۰۰-۱۳۶۰ جستجو شد. معیار انتخاب متون عبارت بود از متون به زبان فارسی و انگلیسی چاپ شده در ارتباط با سلامت معنوی زوجین که متن کامل آن‌ها در دسترس بود. متون دربارهٔ تسنن و روابط غیر ازدواج از مطالعه حذف شدند. سپس، متن کامل ۳۶ مستند واجد شرایط، از طریق تحلیل محتوای قراردادی گرانهایم و لاندمن که روش تحقیقی برای تفسیر ذهنی محتوای داده‌های متنی از طریق فرآیندهای نظام‌مند کدبندی و طبقه‌بندی است، بررسی شد (۸). روند تحلیل داده‌ها براساس مدل گرانهایم و لاندمن به این صورت بود که پژوهشگر سوم که دارای تجربه در زمینه تحلیل محتوا بود چندبار با دقت متن کامل هر منبع را مطالعه کرد و در آن غوطه‌ور شد تا دریافتی کلی از آن داشته باشد؛ سپس متن را کلمه به کلمه خواند. واحدهای معنایی یعنی جمله یا جملاتی که از محتوا و زمینه یکسانی برخوردار بودند تا جایی که محتوای اصلی آن از بین نرود کوتاه شدند. واحدهای معنایی فشرده شده در قالب کد خلاصه شدند. سپس براساس هدف مطالعه، با دقیق‌شدن محقق و مقایسه شباهت و تفاوت کدهای

حاصله، طبقه‌بندی کدها در زیرطبقات مختلف انجام و پیشایندهای سلامت معنوی در متون اسلامی استخراج گردیدند. روند کدگذاری داده‌ها در جدول ۱ آورده شده است.

برای محاسبه پایایی کدگذاری‌های انجام‌شده، از روش توافق بین دو کدگذار استفاده شد و کدگذاری مجدد ۳ منبع توسط نویسنده دوم که دارای تجربه در زمینه تحلیل محتوا بود انجام شد. در محاسبه پایایی، توافق بین دو کدگذار ۷۹٪ به دست آمد، که چون بالاتر از ۷۰٪ بود تأیید شد.

نتایج

در مجموع ۱۴۵ کد اولیه استخراج شد که پس از ادغام و حذف کدهای تکراری، ۱۳۹ کد موردتأیید براساس شباهت و تفاوت در ۶ زیرطبقه مختلف (موثر در روابط عاطفی، موثر در روابط شناختی، موثر بر روابط جنسی، موثر بر روابط معنوی، موثر بر روابط رفتاری، موثر بر مدیریت خانواده) طبقه‌بندی شدند. با توجه به محدودیت در گزارش نتایج، در این مقاله پیشایندهای سلامت معنوی موثر در روابط عاطفی و شناختی زوجین مسلمان ارائه شد.

زیرطبقه اول شامل هفت مورد ابراز محبت، بخشودگی و عذرخواهی، احترام و قدرشناسی، صداقت، شادی، آرامش و تسکین و رعایت حدود تعلق عاطفی است. زیرطبقه دوم شامل پنج مورد حل تعارض، درک متقابل و تفاهم، خوش‌بینی و اعتماد، قناعت و تعدیل انتظارات، رعایت انصاف و عدالت است.

بحث

پیشایندهای سلامت معنوی موثر بر رابطه عاطفی

رابطه عاطفی بهترین علت تداوم صمیمیت زوجین در صحنه حیات است (۹). رابطه عاطفی زوجین با تأثیر مثبت بر کیفیت زندگی، می‌تواند منجر به ارتقای سلامت خصوصاً در بُعد معنوی شود (۳). پیشایندهای سلامت معنوی موثر بر رابطه عاطفی به شرح زیر است:

(۱) ابراز محبت: محبت کردن یکی از مهارت‌های بین‌فردی است که ارتباط را قوی می‌کند (۱۰). لذا بیان علاقه به همسر به شیوه غیرکلامی یا کلامی در روایات اهل بیت بسیار آورده شده است. پیامبر اکرم فرمود: وقتی مرد و زن به همدیگر با مهر بنگرند، خداوند با رحمت بر آن‌ها می‌نگرد (۱۱). سخن مرد به همسرش که «دوستت دارم» از قلب زن بیرون نمی‌رود (۱۲). بهترین زنانان زن با محبت و بدترین آنان زن لجباز است (۱۳).

هدیه از جمله مصادیق ابراز عملی محبت است. پیامبر در مورد تأثیر هدیه می‌فرماید: هدیه مرد به همسرش به پاکدامنی زن می‌افزاید (۱۴). البته باید توجه داشت محبت بین زوجین همراه با دلسوزی باشد و مانع تلاش در جهت رفع عیوب نگردد (۹). رسول اکرم فرمودند: سه چیز دوستی را یک‌رنگ می‌سازد: هدیه کردن عیب‌های یکدیگر، بدگویی نکردن و یاری رساندن در سختی (۱۵).

جدول-۱. روند کدگذاری و طبقه‌بندی داده‌ها

کد	زیرطبقه	طبقه	تم
بیان علاقه به همسر به شیوه غیر کلامی بیان علاقه به همسر به شیوه کلامی دادن هدیه دلسوزی	ابراز محبت	موثر بر روابط عاطفی	پیشایندهای سلامتی معنوی زوجین در متون اسلامی
بخشودگی بدون سخت گیری وارد شدن در حریم رحمت الهی ایجاد آرامش ازدیاد محبت معدرت خواهی متناسب با مقدار خطا اشتباه نکردن بهتر از عذر خواهی کردن مدارا	بخشودگی و عذر خواهی		
حفظ حریم‌های شخصیتی رعایت احترام دوجانبه توجه به سلیقه همسر پرهیز از تحقیر کردن تحسین همسر انجام قدرشناسی به عنوان وظیفه الهی یادآوری و جبران کار نیک منت نگذاشتن بر همسر	احترام و قدرشناسی		
راستگویی ملاک ایمان همراهی صداقت با ثواب اخروی زمینه ساز اعتماد متقابل راستگویی مایه آرامش	صداقت		
شاد بودن افراد مومن بهره‌گیری خانواده‌ها از لحظه‌های شاد جهت رسیدن به رشد و کمال شاد بودن با عبادت و اطاعت الهی شاد کردن دیگران به منزله بهترین عبادات زوجین به عنوان تسکین دهنده پایه گذاری رابطه زوجین بر اساس معنویت	شادی		
در راستای حب الهی بودن تعلقات قلبی به خانواده موجب آزمایش بودن فرزندان	رعایت حدود تعلق عاطفی		
اختلاف عقیده انسان‌ها از زمان آفرینش رشد انسان‌ها بر اساس مشاجرات ناشی از اختلافات چشم پوشی و صبر رکن ایمان و ثواب تلاش برای اصلاح موارد اختلاف تفاوت زن و شوهر در زمینه احساس و تجربیات ارتقای درک و تفاهم با ارتباط کلامی و غیر کلامی انتخاب زوج هم کفو محرمانگی مشکلات زوجین حل مشکلات با کمک مشاور	حل تعارض	موثر بر روابط شناختی	
توجه به ویژگی‌های مثبت همسر اعتقاد به اصلاح ویژگی‌های منفی همسر خوش بینی نسبت به همسر	خوشبینی و اعتماد		
مناعت طبع پرورش فرهنگ میانه روی جهت کسب ثواب ابراز خواسته‌ها با توجه به خلیقات همسر لزوم رعایت حقوق همسر خودداری از تعدد زوجات جهت رعایت عدالت	قناعت و تعدیل انتظارات رعایت انصاف و عدالت		

آنان با مهریه خود هرچه بخواهند می‌خرند. رسول اکرم نیز درباره احترام به سلیقه همسر در غذا خوردن می‌فرماید: مؤمن به میل خانواده‌اش غذا می‌خورد ولی منافق رغبت خود را به خانواده‌اش تحمیل می‌کند (۲۲). به‌نظر می‌رسد وقتی زوج به رفتار، اندیشه‌ها و احساسات همسر توجه می‌کند، همسر وی از احترام زوج کاملاً مطمئن می‌شود و به راحتی به همسرش احترام می‌گذارد و با این کار یکی از نیازهای اساسی او را برآورده می‌سازد (۱۰).

مصدق دیگر احترام، پرهیز از تحقیر کردن است؛ این عمل به شدت روابط بین زوجین را تخریب می‌کند و خداوند آن را نهی می‌کند (۲). خداوند فرمود کسی که بنده مؤمن مرا خوار شمارد، بداند که خداوند با او در جنگ است و کسی که بنده مؤمن مرا تکریم کند از غضب من در امان است (۲۲).

قدرشناسی و تحسین همسر از موارد دیگری است که مورد تاکید قرار می‌گیرد. قطعاً برشمردن و توجه به صفات مثبت همسر باعث تقویت مثبت و افزایش احتمال تکرار رفتار یا ارتقاء صفت شخصیتی خواهد شد (۱۰). امام صادق (ع) در ستایش همسر خود فرمود: حمیده چون طلا از هر نوع بدی پاک می‌باشد (۲۲). امام رضا (ع) در مدح همسر خود فرمود: این بانو مقدس می‌باشد و طاهر و پاک خلق شده است. امام هادی (ع) در ستایش همسرش فرمود: سلیل، از بدی‌ها پاک و میرا است (۲۳).

از طرف دیگر زوجین باید وظیفه الهی خود بدانند که حتی در قبال انجام وظایف روزمره از دیگری تشکر کنند تا انرژی مثبت آن‌ها مضاعف و برای همیاری بیشتر ترغیب شوند (۹). رسول خدا می‌فرماید: کسی که مردم را سپاس نگوید، شکر خدا را هم انجام نمی‌دهد (۱۱). کمترین مرتبه تشکر، یادآوری کار نیک است و در صورت امکان، جبران نیکی نیز ارزشمند است (۲). پس هرکس نیکی ببیند، آن را تلافی کند و اگر نتواند آن را یادآوری کند تا سپاس بجای آورد (۱۱). به یکدیگر هدیه دهید تا یکدیگر را دوست بدارید و زنگارهای کینه از قلب‌هایتان برده شود (۲۴). قدردانی می‌تواند زندگی را از یکنواختی خارج کرده و باعث انرژی‌بخشی به خانواده گردد (۹).

ذکر این نکته ضروری است که زوجین علاوه بر این که باید قدردان زحمات همسرشان باشند نباید در قبال کارهای خوب خود انتظار تشکر داشته باشند (۱۰). امام علی (ع) می‌فرماید: تشکر نکردن دیگران از تو، نباید تو را نسبت به خوبی کردن بی‌رغبت سازد. مبادا بر مردم، منت گذاری که پاداش نیکوکاری را از بین می‌برد (۱۷). لذا اگر زوجین خود را وسیله‌ای بدانند که خداوند خواسته به وسیله آن‌ها به همسرشان خیری برساند، هرگز آن خیر را از ناحیه خود حس نکرده و نه تنها منت نمی‌گذارند بلکه حتی انتظار تشکر هم ندارند (۹).

۴ صداقت: صداقت بین زن و شوهر، از مسائل مهم سبک زندگی اسلامی است و نقش سازنده‌ای در محبت و احترام زوجین دارد (۱۹). امام علی (ع) می‌فرماید: راستگو با راستگویی خود، سه

امام حسین (ع) می‌فرماید: دوست تو، از تو انتقاد می‌کند و دشمن تو، از تو تعریف می‌کند (۱۶).

۲ بخشودگی و عذرخواهی: بشر، چه زن چه مرد، همواره در معرض اشتباه است و به غیر از معصوم، کسی نیست که در زندگی، لغزشی نداشته باشد. بنا بر اصل عفو و صفح (که از صفات خداوند است) دو نفر که زندگی مشترک دارند، باید ناراحتی‌ها را بدون سخت‌گیری ببخشند تا از تراکم فشارهای عصبی در وجودشان جلوگیری و برای پذیرش موهبت‌های تازه، آماده شوند (۱۰). با بخشش، قلب بنده متقابلاً در حریم رحمت الهی واقع می‌گردد (۱۷). قرآن درباره برخورد با همسر هنگام تعارض می‌فرماید: اگر (آنان را) عفو کنی، پس خدا هم (در حق شما) آمرزنده و مهربان است (تغابن / ۱۴). معمولاً اگر از زوج خطائی سر زد و همسر سکوت کرد و اشتباه او را نادیده گرفت؛ خطاکار نسبت به کردارش پشیمان خواهد شد. پس بخشش علاوه بر ایجاد آرامش و ازدیاد محبت بین زوجین کمک می‌کند خطاکار به تدریج اصلاح شود (۹). امام علی می‌فرماید: هرکس کینه را از خود دور کند، قلب و عقلش آسوده می‌گردد (۱۸).

البته تنها در صورتی که پس از هر اشتباهی عذرخواهی صورت بگیرد، کدورت‌ها زوده شده و جای آن را صمیمیت می‌گیرد. نکته قابل توجه این است که معذرت‌خواهی باید متناسب با مقدار خطا باشد. در مقابل کسی که عذرخواهی نمود، طرف دیگر وظیفه دارد عذر او را بپذیرد و گرنه فرومایه است و مرتکب بزرگترین گناه شده است (۱۹). پیغمبر اکرم فرمود: اگر کسی عذر فردی را که کشتان کشتان آمده است، نپذیرفت شفاعت من به او نمی‌رسد (۱۶) و در کنار حوض کوثر بر من وارد نخواهد شد (۲۰). از سویی اشتباه نکردن بهتر از عذرخواهی کردن است (۱۰). امیرالمومنین (ع) می‌فرماید: خویشتن را از عذرخواهی بی‌نیاز داری بهتر است از اینکه به ذلت عذرخواهی مجبور شوی (۱۷). با این وجود به دلیل جایز الخطا بودن انسان، بخشش از توصیه‌های بزرگان دین و اخلاق است (۱۰). امام صادق (ع) نیز می‌فرماید: خداوند مدارا را دوست دارد (۱۲).

۳ احترام و قدرشناسی: احترام از اصول دیگری است که زوجین باید آن را رعایت کنند تا حریم‌های شخصیتی بین آن‌ها در عین صمیمیت حفظ شود (۲). پیامبر اکرم فرمودند: تکریم نمی‌نمایند زنان را مگر افراد بزرگوار و تحقیر نمی‌نمایند آن‌ها را مگر فرومایگان (۱۱). امام صادق (ع) می‌فرماید: هرکس زنی بگیرد، باید احترامش کند (۱۶). پیامبر اکرم در خطبه حجه‌الوداع فرمود: ای مردم، زنانان بر شما حقی دارند و شما نیز بر آن‌ها حقی دارید. در مورد زنان تقوای الهی پیشه کنید و سفارش خوب آن‌ها را قبول کنید (۲۱). یکی از مصداق‌های احترام، توجه به سلیقه همسر است (۱۰). برخی افراد به امام حسین (ع) گفتند: ما در منزل تو وسایلی می‌بینیم که نمی‌پسندیم؛ آن حضرت فرمود: ما زمانی که ازدواج می‌کنیم مهریه همسران خود را به آنان عطا می‌کنیم و

چیز را به دست می‌آورد: اعتماد، محبت و شکوه (۱۸). لذا زوجین وظیفه دارند که در تمامی زمینه‌ها از دروغ گفتن به هم اجتناب نمایند چرا که دروغ‌گویی بنیان خانواده را متزلزل می‌کند (۲). لذا، بر صداقت تأکید و ملاک ایمان مردم راستگویی اعلام شده است (۱۹). پیامبر فرمودند: راستی پیشه کنید که قرین نیکی است و هر دو در بهشتند. از دروغ بپرهیزید که قرین بدکاری است و هر دو در جهنم‌اند (۱۱). خداوند در قرآن می‌فرماید: ای مومنان چرا چیزی را که انجام نمی‌دهید می‌گویید، این موجب خشم خدا است (صف/ ۳-۲). در تفسیر این آیه امام صادق (ع) فرمودند: وعده مومن به برادر دینی خود مانند نذر است یعنی باید حتماً وفا کرده شود لیکن در مخالفت آن کفاره نیست. پس کسی که با مؤمنی خلف وعده کند مخالفت خدا را کرده و خود را در معرض خشم او قرار داده است (۱۲). علاوه بر این راستگویی ثواب اخروی را به همراه دارد: "خداوند صادقان را به خاطر صدقشان پاداش می‌دهد" (احزاب/ ۲۴).

راستگویی زمینه اعتماد متقابل را در رابطه زوجین فراهم می‌کند و دروغ‌گویی موجب تقویت بدبینی خواهد شد (۲). رسول اکرم می‌فرماید: راستگویی مایه آرامش و دروغ‌گویی مایه تشویش است (۱۱). کمبود اعتماد به نفس می‌تواند از عللی باشد که شخص به جای خودباوری و ابراز حقیقت، به دروغ متوسل شود در حالی که دروغ‌گویی حمایت روانی و اجتماعی را هم از افراد سلب خواهد کرد (۱۰). امام علی می‌فرماید: راستی تو را نجات می‌دهد؛ هر چند از آن بیمناک باشی و دروغ تو را نابود می‌کند؛ اگر چه از آن خطری بر خود احساس نکنی (۱۸).

۵) شادی در خانواده: برخلاف تصور عده‌ای محدود، اسلام دین حزن و اندوه نیست بلکه شادی را به صورت حقیقی و پایدار برای افراد می‌خواهد و تأکید می‌کند مؤمنین افراد شاد و آرامی هستند (۲) که شادی آن‌ها در چهره‌شان و اندوه در دلشان است (۱۷). در قرآن اشاره می‌شود: بر دوستان خدا نه بیمی است و نه آنان اندوهگین می‌شوند (یونس/ ۶۲). تأکید فراوان اسلام در بهره‌گیری هر چه بیشتر خانواده‌ها از لحظه‌های شاد، به منظور ارتقای آمادگی روحی و روانی و رسیدن به رشد و کمال اعضای خانواده است (۲). رسول اکرم فرمودند: هر کس خانواده‌اش را شاد کند، خداوند از آن شادی موجودی می‌آفریند که تا روز قیامت برای او آمرزش بخواهد. هر کسی مؤمنی را شاد کند، مرا شاد کرده و هر کسی مرا شاد کند خدا را شاد کرده است (۲۰). امام باقر (ع) نیز می‌فرماید: بهترین عبادات نزد خدای متعال این است که انسان دل برادر مؤمن خود را شاد نماید (۲۲). شاد کردن دیگران راه‌های متفاوتی دارد، مانند نگاه کردن، محبت ورزیدن، سخن گفتن، همراهی در سختی، کمک مالی، همدلی و درک احساسات. امام صادق (ع) فرمود: خوشحال کردن مؤمن به این است که او را از گرسنگی یا گرفتاری نجات دهد یا دینش را اداء نماید (۲۲). علاوه بر شاد کردن دیگران، راهکارهای دیگری جهت افزایش شادی در اسلام توصیه شده است. این راهکارها در اموری است که مقدمات ارتباط با خدای

متعال را برای فرد فراهم می‌کنند و یا حداقل در اموری که او را از نافرمانی و معصیت خدا جدا می‌کنند (۱۰). شاد بودن در اطاعت خدا، شادمانی در عیدهای مذهبی، زندگی در لحظه حال، رضامندی از مقدرات الهی و مثبت‌نگری نمونه‌های از راهکارهای شادی‌آفرین مورد تأیید اسلام می‌باشد (۹). امام صادق (ع) فرمود: خداوند را برای رضایت مردم، به غضب درنیاورید و با دوری از خدا، به مردم نزدیک نشوید (۱۲). امام علی (ع) فرمود: شادی مؤمن، به طاعت پروردگارش و غمش، بر گناه است (۱۸). بنابراین وقتی انسان پروردگارش را عاشقانه عبادت می‌کند، از پرستش او لذت می‌برد و بر نشاط روحی‌اش می‌افزاید (۲).

۶) آرامش و تسکین: واژه سکن به معنای هر چیزی است که انسان به وسیله آن تسکین یابد. در قرآن نقش زوجین به عنوان تسکین‌دهنده مطرح شده است (اعراف/ ۱۸۹) و بیان شده همان‌طور که خداوند شب را برای آرامش خلق کرد، زن و مرد نیز محل آرامش یکدیگرند (۱۹). همچنین در آیه ۲۱ سوره روم آمده است: (خداوند) برایتان از جنس خودتان همسرانی آفرید، تا به آن‌ها آرامش بیابید و میان شما دوستی و رحمت نهاد. بنابراین خداوند مبنای رابطه زوجین را از مادیت خارج و بر مبنای معنویت بنا نهاده است (۱۹).

۷) رعایت حدود تعلق عاطفی: با وجود تأکید فراوان قرآن و احادیث درباره خانواده و خویشاوندان، باید توجه داشت که تعلق قلبی به آن‌ها بی‌حد نیست و باید در راستای حب الهی قرار گیرد (۱۰). امام صادق فرمودند: حق خویشاوندی را چیزی قطع نمی‌کند و اگر با تو هم‌عقیده باشند، برای آنان دو حق است: یکی حق خویشاوندی و دیگری حق اسلام. اما مهربانی‌ات نسبت به همسر و فرزندان موجب داخل شدن در گناهان و محرمات نشود (۱۶). همچنین نباید دلبستگی به والدین انسان را از یاد خدا غافل کرده و یا از اطاعت او بازدارد (۱۹). در قرآن می‌خوانیم: اگر والدین شما، کفر را بر ایمان ترجیح دهند، آن‌ها را ولی خود قرار ندهید و گرنه ستمکار (توبه/ ۲) و زیانکار هستید (منافقون/ ۹). قرآن، فرزند را مایه فتنه و آزمایش دانسته (انفال/ ۲۸) و می‌فرماید: مال و فرزند، عامل قرب شما به خداوند نیستند (سبأ/ ۳۷). به علت این که یکی از عوامل نفاق، علاقه زیاد به دنیا است، این آیه به مؤمنان هشدار می‌دهد که اموال و اولاد، شما را غافل نکند (۲۵). شاید دلیل مانع بودن مال و فرزند، جلوه‌های ظاهری آنهاست که انسان را از خدا غافل می‌سازد (کهف/ ۴۶).

مشاهده می‌شود که مهارت‌های ارتباطی بین‌فردی (ابراز محبت، بخشودگی و عذرخواهی، احترام و قدرشناسی) (۲۶) و ویژگی‌های نگرشی - احساسی (صداقت، شادی، آرامش و تسکین و رعایت حدود عاطفی) با ایجاد رابطه عاطفی زوجین بر سلامت معنوی آن‌ها موثر هستند (۲۷). علاوه بر این که رابطه عاطفی زوجین بر ایجاد سلامت معنوی موثر است، به نظر می‌رسد که سلامت معنوی نیز بر ایجاد رابطه عاطفی زوجین تاثیر مثبت دارد

اذیت‌های شوهر و غیرت‌ورزی‌های او مقرر کرده است (۳۲). البته منظور از صبر، سازگاری منفعلانه با شرایط و عدم اصلاح در روابط زوجین نیست بلکه به معنای سعه‌صدر و بردباری و آستانه تحمل بالاتر است تا به طرف مقابل فرصت تغییر نگرش و رفتار داده شود (۱۰). پوشاندن عیب‌های رفتاری و اخلاقی همسر از لحاظ علمی باعث خاموشی رفتار منفی و از نگاه دینی تخلق به صفت ستارالعیبی خداوند بوده و باعث حفظ حریم‌ها و افزایش محبت خواهد شد (۹). همچنین زوجین باید در راستای کمال یکدیگر هدفمندانه تلاش کنند لذا رفع نقطه ضعف‌های همسر با روش غیرمستقیم و الگودهی مناسب امکان‌پذیر خواهد شد (۱۹).

۲) درک متقابل و تفاهم: یکی از جنبه‌های رابطه شناختی زوجین در سبک زندگی اسلامی، تفاهم است (۱۰). امام صادق (ع) فرمود: انس و الفت در سه چیز است: همسر همفکر، فرزند صالح و دوست خالص (۱۶). با توجه به تفاوت‌های زنان و مردان به خصوص در حیطه بینش، آگاهی و تجربه، زوجین نیازها و احساسات متفاوتی دارند (۳۰). در میان گذاشتن نیازها و احساسات مختلف اعم از منفی یا مثبت از طریق ارتباط کلامی و غیرکلامی صحیح منجر به ارتقای شناخت، درک متقابل و تفاهم آن‌ها می‌شود (۹). یکی از نشانه‌های تفاهم و درک متقابل این است که زن و شوهر آبروی یکدیگر را حفظ کنند و از آنچه شخصیت همسر را تزیین می‌کند خودداری ورزند (۱۰). حضرت زهرا (س) می‌فرمود: ای ابوالحسن! اگر تو در خیر به سر می‌بری با تو خواهم زیست و اگر در سختی گرفتار شدی باز هم با تو خواهم بود (۳۳).

نباید مشکلاتی که زوجین با هم دارند نزد دیگران بازگو شود (۱۹). پیامبر می‌فرماید: جایز نیست زنی به شوهرش بیش از حد توان مالی او، چیزی تحمیل کند و جایز نیست از او به هیچ یک از بندگان خدا شکایت برد؛ چه نزدیک باشد یا دور (۱۳).

هرچند مودت میان زن و مرد از طرف خداوند عطا می‌گردد اما مطلق نیست و در زوج‌های همتا و هم کفو بیشتر به وجود می‌آید؛ لذا اسلام توصیه می‌کند که در تشکیل زندگی مشترک، جفت مناسب انتخاب شود و اساس انگیزه‌گزینش همسر، دین و اخلاق باشد تا تفاهم به مرور زمان ایجاد و تقویت شود (۱۰). بنابراین همسانی همسران در عقاید و شناخت‌ها زمینه درک خصوصیات طرف مقابل را فراهم کرده و به ایجاد تفاهم در بین آن‌ها کمک می‌کند (۹). قرآن کریم می‌فرماید: زنان پاک شایسته مردان پاک هستند (نور / ۲۶).

اگر درک متقابل زوجین از یکدیگر کامل و وافی نباشد و تعارضات عمیق وجود داشته باشد، در سبک زندگی اسلامی برای تحکیم خانواده باید به اصل مشورت با مشاور عمل شود (۱۰). قرآن در مورد حل مشکلات خانوادگی قبل از اقامه دعوی در دادگاه‌های رسمی و قانونی، به مراجعه نزد قاضی در خانواده سفارش کرده است: اگر از جدایی زن و شوهر بیم داشتید، پس داوری از خانواده شوهر و داوری از خانواده زن برگزینید. اگر آن‌ها بنای اصلاح داشته

(۲۸-۲۹). محبت در قلب زوجین از نعمت‌های خاص خداوند است (۹). همچنین، فرد مذهبی‌تر با ایمان قوی‌تر به خداوند، خالق را از رگ گردن به خود نزدیک‌تر می‌بیند (ق / ۱۶) و تلاش می‌کند در برخورد با همسر و انجام وظایف و رعایت حقوق، رضایت او را جلب و با آرامش، رفتارش را در جهت ایجاد امنیت در زندگی خانوادگی که به گفته امام علی (ع) همان ایمان است (۵) برای رسیدن به رشد، تعالی و کمال تنظیم کند (۶).

پیشایندهای سلامت معنوی موثر بر رابطه شناختی

شناخت همسران از خود و همدیگر بر روی تفسیر پیام‌های ارسال، قضاوت و تصمیم‌گیری آن‌ها اثرگذار است (۱۰). رابطه شناختی دربرگیرنده خودشناسی، دگرشناسی و پرورش مولفه‌های ارتباطی (حل تعارض، درک متقابل و تفاهم، خوش‌بینی و اعتماد)، و پرورش مولفه‌های نگرشی - اعتقادی (قناعت و تعدیل انتظارات، رعایت انصاف و عدالت) است. رابطه شناختی شامل پنج ویژگی به شرح زیر است:

۱) حل تعارض: از آنجا که ریشه بسیاری از ناسازگاری‌های زوجین در عدم توانایی حل تعارض است این موضوع از اهمیت زیادی برخوردار است (۹). خداوند در مورد اختلاف می‌فرماید: اگر پروردگارت می‌خواست مردم را یک امت واحد دارای یک عقیده حق قرار می‌داد، در حالی که همچنان اختلاف می‌ورزند (هود / ۱۱۸). ریشه اختلافات بین انسان‌ها آزادی در انتخاب و سنت امتحان الهی است. در خانواده نیز انواع اختلافات فرهنگی و اخلاقی وجود دارد (۳۰). در نگاه اول باید به همه این اختلافات با دید مثبت نگریسته شود، زیرا مشاجرات خانوادگی زمینه‌ساز هدف‌گیری‌های نو و رشد بیشتر است (۹). اما باید ریشه اختلافات شناخته شده و موضع مناسبی در برابر آن اتخاذ شود و با اصلاح موارد موجب اختلاف برای یک زندگی سالم بسترسازی نمود (۲) و از مواردی که جزئی هستند چشم‌پوشی کرد (تغابن / ۱۴). قرآن در زمینه نیکی در مقابل بدی می‌فرماید: بدی را با نیکی دفع کن، ناگاه فردی که میان تو و او دشمنی است، گویی دوستی صمیمی است! اما جز مومنان به آن نائل نمی‌گردند (فصلت / ۳۵-۳۴).

صبر نیز مهمترین صفات نفسانی بازدارنده مشکلات است و در متون اسلامی به منزله اصل و رکن ایمان محسوب می‌شود (۱۷). قرآن افراد را در مشکلات شدید با بشارت، به صبر دعوت نموده و اعلام می‌دارد که "آن‌ها مشمول صلوات و رحمت خداوند هستند. شکیبایان را بشارت ده" (بقره / ۱۵۵). همچنین پیامبر اکرم در مورد صبر در خانواده فرمودند: کسی که بر بداخلاقی زنش صبر کند خداوند متعال ثوابی مانند صبر ایوب به او عطا می‌کند و گناهان آن زن مانند جمع شدن شن، انباشته می‌گردد (۳۱). امیرالمومنین علی (ع) فرمودند: نیمی از وجود عاقل تحمل و نیم دیگرش خود به فراموشی زدن است (۱۷). همچنین امام باقر (ع) فرمودند: خداوند جهاد مردان را ایثار مال و جان در راه خدا و جهاد زنان را صبر بر

باشند، خداوند میانشان توافق ایجاد می‌کند، زیرا (از نیات همه) آگاه است (نساء/ ۳۵).

۳) خوش بینی و اعتماد: حسن ظن به عنوان یک دستور اخلاقی در سبک زندگی اسلامی، اهمیتی والا دارد و لازم است افراد خانواده از هرگونه گمان بد به یکدیگر بپرهیزند تا زمینه آرامش و سازگاری آنان هرچه بیشتر فراهم شود (۲). پیامبر اکرم در مورد خوش بینی فرمودند: زوج مؤمن نباید ذهنیت بد پیدا کند؛ اگر از یکی از ویژگی‌های همسرش خوشش نیامد به دیگر ویژگی‌های خوب او توجه کند (۳۴). این توجه موجب می‌شود تا به همسر گرایش مثبت پیدا کنند و ویژگی منفی همسر نیز به مرور زمان اصلاح شود (۱۰). از این رو مقدمه مثبت‌گرایی، مثبت‌نگری است. منفی‌بافی و نادیده گرفتن صفات مطلوب، شرایط زندگی خانوادگی و اجتماعی را دچار بحران می‌سازند و لذا نهی شده‌اند (۱۹). قرآن در مورد اجتناب از سوءظن می‌فرماید: ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از گمان فراوان بپرهیزید زیرا پاره‌ای از گمان‌ها در حد گناه است. در کارهای پنهانی یکدیگر جستجو نکنید و از خدا بترسید (حجرات/ ۱۲). در مورد خوش بینی نسبت به دیگران و تعبیر رفتار آن‌ها به بهترین وجه حضرت رسول فرمودند: مؤمنان نسبت به یکدیگر ذهنیت خود را نیکو سازند تا صمیمیت قلبی به هم پیدا کنند و خلق خوب در رفتار آن‌ها پرورش یابد (۳۲). از عواملی که سبب ایجاد نگرش مثبت در افراد خانواده می‌شود می‌توان به مصاحبت با افراد مثبت‌اندیش، ثبات شخصیت و اعتماد به نفس (اسرا/ ۷۰؛ بقره/ ۳۳-۳۰)، احسان و سهل‌گیری نسبت به هم (۲۲)، کنترل تفکر منفی و تخریب عقاید و باورهای نادرست اشاره نمود (۶).

۴) قناعت و تعدیل انتظارات: قناعت به معنای خودکفایی و بسنده کردن به قدر ضرورت و نیاز زندگی است. لذا مدیریت تمایلات و کسب مناعت طبع از ابزار لازم ساختن یک زندگی شیرین است. انسان باید تمایلات خود را کنترل کند زیرا زیاده‌خواهی هوای نفسانی و طمع را بر انسان چیره می‌گرداند و چه بسا فرد، عاقلانه عمل نکند و به آرامش زندگی آسیب رساند (۱۹). امام سجاد (ع) می‌فرمایند: خیر در بریدن طمع و چشم نداشتن به اموال مردم است (۱۶). حضرت علی (ع) فرمودند: زیبایی زندگی و رفاه، به قناعت است (۱۸). امام صادق (ع) می‌فرماید: بهترین زنان فردی است که اگر به او چیزی داده نشود راضی باشد (۱۶). هر زنی به شوهرش بگوید من از تو خیری ندیدم، ثواب کارش از بین می‌رود (۱۲). تأکید شرع است که همسران زندگی را بر پایه پرورش فرهنگ میانه‌روی استوار سازند که به تعبیر امام علی (ع) برترین خلق، توازن است و کسی که خود را از زیاده‌خواهی‌ها بازدارد، اندیشه‌های عقلی متعادل خواهد داشت (۱۸). آموزش همسران به این‌که چگونه می‌توانند انتظارات و توقعات واقع‌بینانه از یکدیگر داشته باشند، از تنش بین آن‌ها پیشگیری می‌کند و باعث بهبود روابط می‌شود. هر یک از زوجین هنگام ابراز خواسته‌هایش باید به خلیات همسرش توجه کند و چیزی را که با خواسته‌های همسر تعارض دارد، از او

توقع نداشته باشد و بکوشد بهترین گزینه‌ای که روابط او با همسرش را بهبود می‌بخشد، برگزیند (۱۰). حضرت زهرا (س) به امام علی (ع) فرمودند: من از پروردگار حیا می‌کنم چیزی از تو درخواست نمایم که تو بر آن توان نداری (۱۶).

۵) رعایت انصاف و عدالت: تأکید بر رعایت قسط در حقوق متقابل همسران از نکات مهمی است که قرآن از همگان خواسته آن را به‌طور دقیق مراعات کنند (۱۹). بنابراین در آیه ۳ سوره نسا آمده اگر مردی نتواند حقوق همسران خویش را به‌طور دقیق بر پایه عدالت رعایت کند بهتر است از تعدد زوجات خودداری کند تا بتواند حداقل عدالت را در حق همسر خویش به‌درستی رعایت نماید (۹). از این آیه استنباط می‌شود که رعایت عدالت هم‌زمان در امور مالی و عاطفی بسیار سخت می‌باشد (۳۵). قرآن همچنین می‌فرماید: هرگز نمی‌توانید در میان زنان عدالت کنید هر چند کوشش نمایید. ولی به کلی تمایل خود را متوجه یک طرف نسازید که دیگری را به‌صورت بالاترین در آورید و اگر راه پرهیزگاری پیش گیرید، خداوند آمرزنده و مهربان است (نساء/ ۱۲۹). در نتیجه به مردان سفارش شده علی‌رغم اینکه محبت قلبی خارج از اختیار انسان است، حداقل در بین همسران، عدالت را رعایت کند. یعنی محبت خود را از همسر قبل دریغ نکند (۳۵) و حتی اگر در رابطه با همسر مسئله ناخوشایندی وجود دارد با او مدارا نماید (۱۲) چه بسا با وجود عدم تمایل خیری در آن نهفته باشد (بقره/ ۲۱۶).

به نظر می‌رسد که دین اسلام نگاه جامعی بر رابطه شناختی زوجین دارد. توصیه‌های اسلام در زمان قبل از ازدواج دربردارنده انتخاب همسر هم‌کفو، تخصیص زمان کافی جهت آشنایی، ارتباط کلامی و غیر کلامی دوطرفه جهت بیان انتظارات به صورت واضح است. همچنین زوجین پس از ازدواج به رعایت اصول اخلاقی و تعاملی مانند صبر، چشم‌پوشی و نیکی، اصلاح ویژگی نامناسب و پرورش ویژگی‌های شخصیتی مانند مثبت‌نگری، خودکفایی و تعادل خواهی و رعایت انصاف جهت ایجاد رابطه زناشویی متعهدانه سفارش شده‌اند (۳۶).

از محدودیت‌های مطالعه می‌توان به عدم دسترسی به تمامی متون و نپرداختن به متون مربوط به مذهب سنی اشاره کرد. پیشنهاد می‌شود پژوهشگران مطالعات گسترده‌تری با در نظر گرفتن متون علمای شیعه و سنی انجام دهند و یافته‌ها را مورد مقایسه قرار دهند. همچنین می‌توان از مداخلات و آموزش براساس پیشایندهای به‌دست‌آمده جهت ارتقای روابط عاطفی و شناختی و نهایتاً سلامت معنوی زوجین استفاده کرد.

نتیجه‌گیری

ارتقای مهارت‌های ارتباط بین فردی (ابراز محبت، بخشودگی و عذرخواهی، احترام و قدرشناسی) و ارتقای ویژگی‌های نگرشی- احساسی (صداقت، شادی، آرامش و تسکین و رعایت حدود تعلق عاطفی) در ایجاد رابطه عاطفی زوجین موثر است. صرف زمان

تشکر و قدردانی: بدینوسیله نویسندگان از مسئولان کتابخانه دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی تشکر و قدردانی می‌نمایند.

تضاد منافع: نویسندگان تصریح می‌کنند که هیچ‌گونه تضاد منافی در مطالعه حاضر وجود ندارد.

کافی جهت انتخاب همسر هم‌کفو و شناخت وی، صراحت در بیان انتظارات با ارتقای حل تعارض و درک متقابل و تفاهم، در کنار پرورش ویژگی‌های شخصیتی (خوش‌بینی و اعتماد، قناعت و تعدیل انتظارات، رعایت انصاف و عدالت) در ایجاد رابطه شناختی موثر است. ارتقای رابطه عاطفی و رابطه شناختی زوجین بر سلامتی معنوی آن‌ها تاثیر مثبت می‌گذارد.

منابع

- Safara M, Ghasemi-Yazdabadi M, Heyrat A, Rezaeinasab A. Reexamining the Influential Components of Spiritual Health in Human Health. *Journal of Pizhūhish dar dīn va Salāmat*. 2022;8(1): 130-46.
- Jaberi A, Momennasab M, Cheraghi M, Yektatalab S, Ebadi A. Spiritual Health as Experienced by Muslim Adults in Iran: A Qualitative Content Analysis. *Shiraz E-Medical Journal*. 2019;20(12): e88715.
- Marzband R, Hosseini SH, Hamzehgardeshi Z. A concept analysis of spiritual care based on Islamic sources. *Religions*. 2016;7(6):61.
- Tavan H, Sayehmiri K, Taghinejad H, Mousavi Moghadam SR. Factor Analysis of Spiritual Health on the Islam Viewpoint. *Iranian Journal of Public Health*. 2015;44(11):1572-3.
- Safara M, Khanbabaee M. The Effectiveness of Spirituality-Based Group Counseling on Purpose in Life and Personal Growth in Girls of Divorced Families. *Journal of Fundamentals of Mental Health*. 2020;22(4):209-3.
- Bolhari J. Institutionalization of Spirituality in the Concept of Spiritual Health. *Medical Ethics*. 2010;4(14):105-12.
- Heydari A, Khorashadizadeh F, Heshmati F, Mazloun SR. Spiritual Health in Nursing from the Viewpoint of Islam. *Iranian Red Crescent Medical Journal*. 2016;18(6):e24288.
- Graneheim U, Lundman B. Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*. 2004;24(2):105-12.
- Shahshahani MS, Safara M. The Relationship of Spiritual Health with Family Integration and Identity Styles in Women with no or Bad Head of the Household. *Journal of Pizhūhish Dar Dīn Va Salāmat*. 2022;8(3):128-41.
- Hamzai M, Salari Far MR, Dolatkah M, Mehkam R. Presenting the Moral Relationship Model of Spouses Based on Islamic Texts. *Islamic Studies of Women and Family*. 2020;7(12):7-30.
- Payandeh A. *Nahj Al-Fasaha*. 2 ed. Qom: Ansarian; 2004.
- Hur Ameli M. *Al-Wasil Shia ela Tahsil Masal Al-Sharia*. 4 ed. Ghaemieh: Computer Research Center; 1999.
- Nouri Al-Tabarsi H. *Mustardak Al-Wasail Wa Mustabt Al-Masal*. 4 ed. Qom: Al-Bayt Institute, Al-Ahia Al-Tarath; 1989.
- Faiz Kashani M. *Al-Mahja Al-Bayda fi Tahdeeb Al-Hayya*. 4 ed. Qom: Jamaat Al-Madrasin, Al-Nashar Al-Islami Institute; 1996.
- Warram A. *Al-Tanbiyyah Al-Khwatar Wa Nazhah Al-Nawazir*. Mashhad: Astan Quds Razavi, Islamic Research Foundation; 1999.
- Majlisi MB. Bahar Al-Anwar: Al-Jamaa Lederer Akhbar Al-Aima Al-Athar. Qom: Islamic Dar al-Ketab; 2009.
- Sharif Al-Razi M. *Nahj Al-Balagha*. Qom: Famous; 2000.
- Al-Tamimi Al-Amadi AW. *Gharar Al-Hakam Wa Darr Al-Kalam*. 2 ed. Qom: Dar Al-Kitab Al-Islami; 1989.
- Mahdavi Kanni S, Miri F. Family Pattern in Stories of Quran. *Proximate Studies of Islamic Religions*. 2014;37:65-83.
- Motaghi A. *Kanz Al-Ummal fi Sunan Al-Aqwal Wa Al-Afal*. Beirut: Dar Al-Katb Al-Elamiya; 1998.
- Ibn Shuba Harani H. *Tahf Al-Aqool from Al-Rasool, Peace Be Upon Them*. 2 ed. Qom: Jamaat al-Madrasin in Al-Hawza Al-Alamiya, Al-Nashr Al-Islami; 1984.
- Kolini M. *Usul Al-Kafi*. 4 ed. Tehran: Dar Al-Saqlain; 2014.
- Amin H. *Alaiyan Shiite*. 4 ed. Beirut: Dar Al-Taarif for the Press; 1989.
- Mohammadi Rayshahri M. *Almizan Alhekmat*. Qom: Scientific Dar Hadith and Cultural Institute; 2010.
- Naraghi MM. *Jame Al-Saadat*. Qom: Ghaem Al Mohammad; 2001.
- Pashaei Z, Ahmadi SA, Fatehizade M, Khyatan F. Efficacy of intimate relationship skills combined package and training marriage enrichment on the couples' interpersonal interactive damages. *Women Studies*. 2021;12(35):3-19.
- Armin Za, Fakhri MK, HassanZadeh R. Comparison of the effectiveness of couple relationship enrichment training based on the Enrich model and conflict resolution training on optimism and attitude towards infidelity in cheated couples. *Social Health*. 2022;8(2):308-19.
- Besharat MA, Khavasi R, Hamidi K, Rajae M. Prediction of couple's adjustment according to spiritual/religious perfectionism and spiritual health. *Journal of Family Psychology*. 2021;6(2):3-14.
- Beazari Kari F. The Effect of Iranian-Islamic Lifestyle Education on Emotional Divorce and Spiritual Health in Couples with Marital Problems. *Islamic Life Journal*. 2021;5(2):185-93.
- Barati S, Muradkhani M, Enayat H. The Sexual

Division of Labor According to Islam. *The Islamic Journal of Women and The Family*. 2014;2(1):139-54.

31. Al-Sadouq M. *Savab Amal Va Eghab Amal*. 3 ed. Qom: Sharif Razi; 1985.

32. Al-Tabarsi H. *Makarim Al-Akhlaq*. Qom: Al-Sharif Al-Radi; 1991.

33. Dashti M. *Nahj Al-Hayat*. Qom: Amir Al-Mominin Research Institute; 1993.

34. Ahmaditabar SM, Makvandi B, Sodani M. A Comparison between the Effect of Positive-Thinking Education Based on Religious Teachings

and Family Education through a Cognitive-Behavioral Method on Couples' Compatibility. *The Islamic Journal of Women and The Family*. 2019;7(2):129-48.

35. Makarim Al-Shirazi N. *Tafsir Al-Nemoneh*. Tehran: Dar Al-Katb Al-Elamiya; 1996.

36. Davoodi A, Sepahvandi MA, Mirderikvand F. Investigation of the Effect of Islamic-Iranian Contentment Protocol on Subjective Well-being and Physical Health. *Journal of Religion and Health*. 2020;8(1):39-48.